

deSingel 1980-2020

deSingel 1980-2020

Jasper Croonen

[4]

[5]

[6]

[8]

[9]

[10]

[11]

The plexi glass cover of an eighties Bang & Olufsen record player. Resting on top, the replica of an Aztec sailing figurehead from the Aztec civilization.

[12]

[13]

[14]

[15]

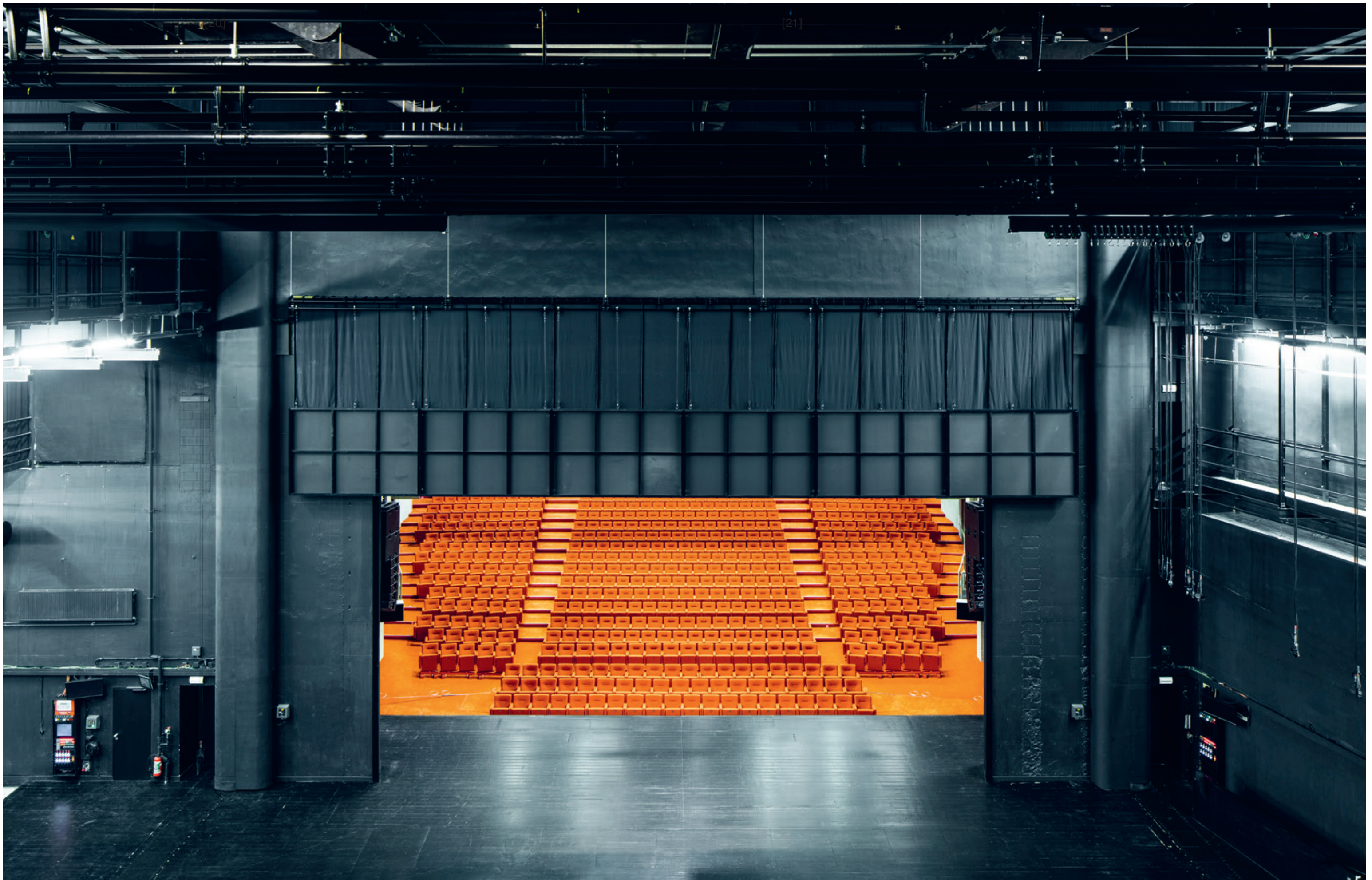

[18]

[19]

4-5 Hoofdingang
7 Inkomhal
8-9 Onthaal en ticketbalie (architect Caroline Voet)
10-11 Vestiaire met tijdelijke installatie van Cerith Wyn Evans, 2010
12-13 Deuren (architect Stéphane Beel)
14-15 Wandelgang
16-17 Blauwe zaal
18-19 Rode zaal
20-21 Rode zaal, gezien vanuit de coulissen
22-23 Wandelgang
24-25 Expozaal tijdens de tentoonstelling *Landschappen* van Bas Smets, 2013-2014
26-27 Muziekstudio
28-29 Theaterstudio
30-31 Leeszaal kunstcampus
32-33 Grand cafe
34-35 Kleine zaal
36-37 Artiestenfoyer
38-39 Dansstudio
40-41 Blauwe foyer
42-43 Rode foyer (architect Martine De Maeseneer)
44-45 Trappenhal
46-47 Bovenaanzicht van het gebouw met links het permanente kunstwerk *Ballard Garden* van Dominique Gonzalez-Foerster
48-49 Buitengevel, 2001
50-51 Zicht vanaf de binnentuin
52-53 Zicht vanaf de brug over Ring1 – E34
54-55 Zicht op het gebouw vanuit het Crown Plaza hotel
56-57 Feestelijke inhuldiging van het kunstwerk *Ballard Garden* van Dominique Gonzalez-Foerster, 2014

[60] Voorwoord
Een kruispunt in de geschiedenis
Wivina Demeester

[62] DEEL I
De lange weg naar een eigen programmering
1883-1983

[76] DEEL II
De cowboyjaren
1983-1991

[112] DEEL III
Een volwassen kunstorganisatie
1991-2002

[136] DEEL IV
De positie uitgedaagd
2002-2010

[166] DEEL V
Een volwaardig creatiehuis
2010-2020

[188] Nawoord
De nieuwe wind blaast in kapitalen
Hendrik Storme

[264] Dankwoord
Jasper Croonen

[267] Fotoverantwoording

Voorwoord

Een kruispunt in de geschiedenis

Wivina Demeester

Veertig jaar geschiedenis. Het lijkt onnoemelijk kort als je ziet welke positie deSingel in die vier decennia verworven heeft in ons kunstveld. Het lijkt bijna onbegrijpelijk dat een stad als Antwerpen en een regio als Vlaanderen het niet eens een halve eeuw geleden zonder een dergelijk kunsthuis hebben moeten stellen. En tegelijkertijd, veertig jaar geschiedenis. Het lijkt onnoemelijk lang als je ziet hoe weinig organisaties dat kunnen volhouden, met zo een continu niveau.

Toen ik in 2005 de vraag kreeg om André Leysen op te volgen als voorzitter van deSingel, was die continuïteit voor mij een van de grote troeven van het huis. Ik was op dat moment nog maar de vierde voorzitter van de instelling, Jerry Aerts de tweede directeur. Bij deSingel is er zelden een va-et-vient van personeel geweest. Daardoor kun je dit soort langetermijnverhalen uitbouwen. De visie van een handvol individuen heeft deSingel gemaakt tot wat het vandaag is: Frie Leysen en Jerry Aerts, uiteraard, maar ook mijn voorgangers Eugène Traey, Johan Fleerackers en André Leysen.

Ondertussen lopen mijn pad en dat van deSingel al meer dan vijftien jaar parallel met elkaar. Goed een derde van de geschiedenis van deze instelling heb ik als bestuurder mogen meemaken. Het bloeiende cultuurbedrijf waarvan ik het voorzitterschap toevertrouwd kreeg, is zich blijven ontwikkelen tot een onontbeerlijke nationale en internationale speler. En dat zonder daarbij de innovatiedrang uit de beginjaren te verliezen. deSingel blijft zijn rol als wegbereider nog steeds spelen met de drang en energie van veertig jaar geleden, weliswaar met nieuwe uitdagingen in een veranderend landschap.

Waarom we nu na veertig jaar besloten de balans op te maken? In 2020 stonden we door het pensioen van Jerry Aerts en Myriam De Clopper op een kruispunt in de geschiedenis van het kunsthuis. Hun afscheid betekende het einde van een eerste era van deSingel met personeelsleden en directeurs die de opstart zelf meebeleefd hebben. Met Hendrik Storme hebben we een nieuwe kapitein aan het roer gekregen die de uitgelezen man is om verder te bouwen op de fundamenten van zijn voorgangers en op de veertig jaar geschiedenis die in dit boek vervat zit.

Tegelijkertijd komt met de aanwerving van Hendrik ook mijn eigen betrekking als voorzitter tot een eind. Nu de overdracht terdege begeleid is, zal naast een nieuwe directeur ook de nieuwe voorzitter Inge Vervotte plaatsnemen, zodat ze samen verder kunnen schrijven aan dit verhaal. Het is mijn wens dat dit boek een inspiratie mag zijn voor de nieuwe ploeg en mijn opvolger. En mijn hoop dat ze net als ik een langdurige band met deze prachtige kunstinstelling mogen opbouwen. Zelf ben ik zeer dankbaar dat ik als voorzitter dit kunsthuis zo lang mocht begeleiden.

Wivina Demeester-De Meyer
Voorzitter deSingel

DEEL I

De lange weg naar een
eigen programmering

1883-1983

Een vergissing, een cadeau, een overdimensionering, hoogmoed, vooruitziendheid... Op 4 november 1980 opent op de Antwerpse Wezenberg een nagelnieuw conservatoriumgebouw van architect Léon Stynen zijn deuren. De geboorte van deSingel, een megalomaan schoolgebouw met zowel een muziek- als een podiumkunstzaal, is een feit. Maar niemand kan veertig jaar na de officiële opening nog precies verklaren hoe dat project überhaupt gerealiseerd geraakt is. Veel lobbywerk, dat is zeker. En lang lobbywerk...

De symfonie van het eindeloze geduld

Al in 1883 spreekt de eerste conservatoriumdirecteur Peter Benoit zijn wens uit een groot nieuwbouwcomplex op te trekken voor het conservatorium. Met een zaal in de stijl van Richard Wagners toneel in Bayreuth. Benoits academie is dan nog niet eens het statuut van muziekschool ontgroeid en heeft een tijdelijk onderkomen in een petieterig pand aan de Sint-Jacobsmarkt.

Pas aan het begin van de twintigste eeuw, onder Benoits opvolger Jan Blockx, gaat het stadsbestuur mee in de plannen van het conservatorium. Het beslist om 'spoedig een nieuw conservatoriumgebouw op te trekken'. Dat gebouw zou komen op de Leopold de Waelplaats, tegenover het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten. Maar het politieke 'spoedig' bleek een rekbaar begrip. De Eerste Wereldoorlog stak een stokje voor de conservatoriumplannen, en wanneer in het interbellum de kwestie opnieuw op tafel gegooid werd, kreeg de voetgangerstunnel onder de Schelde prioriteit van het stadsbestuur. Na een tweede onderbreking in 1940-1945 kreeg het conservatorium 30 miljoen frank begroot, maar ondertussen was het gebouw aan de Sint-Jacobsmarkt hopeloos verouderd en dringend aan een opknapbeurt toe.

In 1953 hamert Flor Peeters – ondertussen al de negende directeur van het Antwerpse conservatorium – op de belofte van het stadsbestuur met een ironische compositiewedstrijd *De symfonie van het eindeloze geduld*. Plots zijn de geesten rijp: Léon Stynen wordt aangesteld als architect en kruipt in 1956 in zijn schetsboek, de stad Antwerpen stelt een bouwgrond ter beschikking op de hoek van de Jan van Rijswijcklaan en de Desguinlei, op 3 februari 1964 ligt de eerste steen er. Meer dan een halve eeuw later herinnert een inscriptie de conservatoriumstudenten die hun fietsen stallen nog steeds aan deze historische dag.

In deze eerste bouwfase wordt het feitelijke conservatorium gebouwd: klassen, administratieve lokalen en studio's. Het complex krijgt zijn typerende vierkante achthoek, georganiseerd rond twee rustgevende binnentuinen. De school bevindt zich volledig op de eerste verdieping, bereikbaar via een imposante marmeren trap. Nauwelijks vier jaar later kan het gebouw in gebruik genomen worden. De nieuwe lokalen worden geopend met muziekoptredens, de zacht hellende treden doen dienst als impromptu theatertribune.

De bouwgrond van het Koninklijk Vlaams Muziekconservatorium, de fundamente van deSingel, 1963.

De iconische betonnen voorgevel van Stynen wordt opgetrokken.

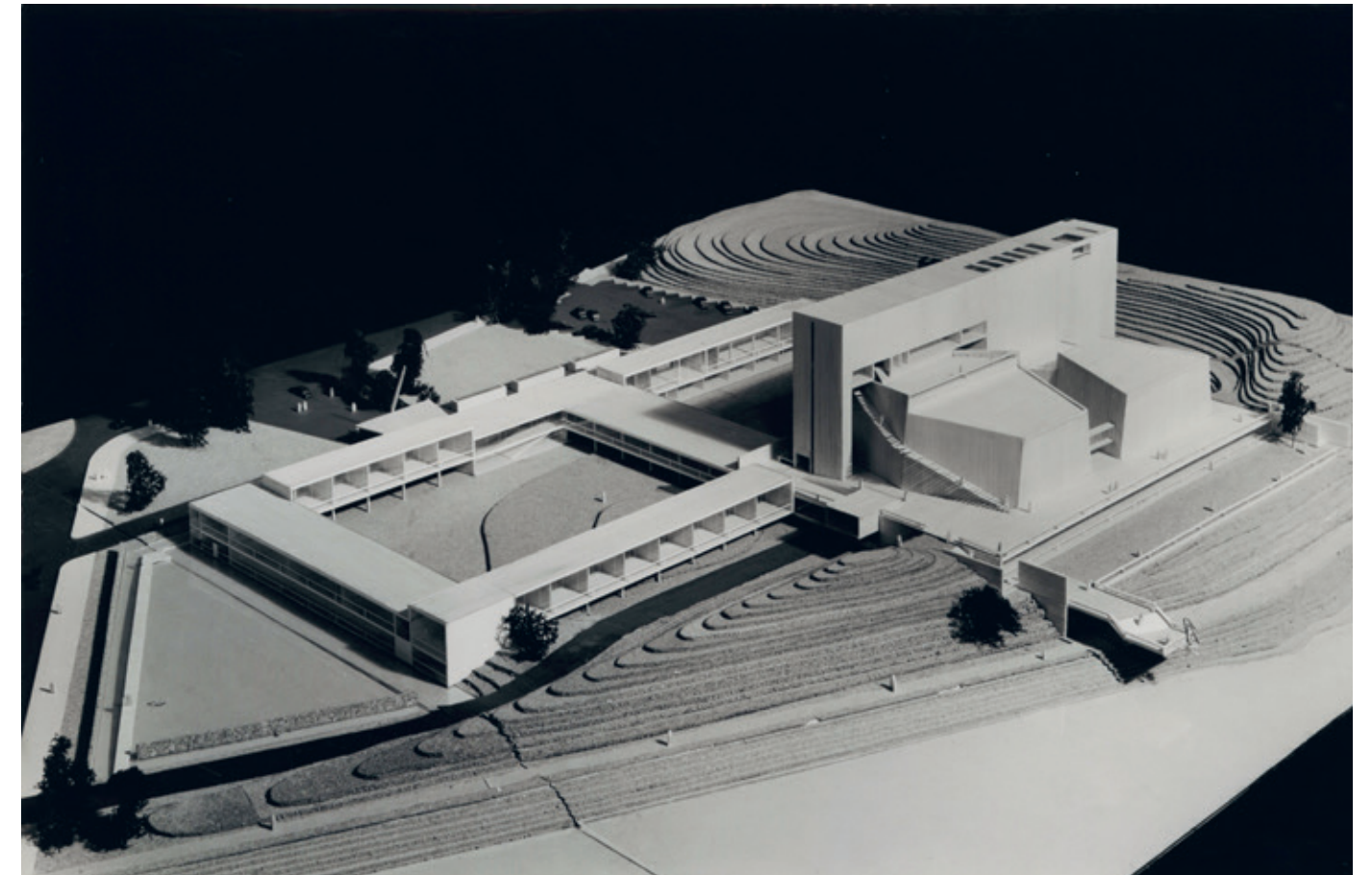
Groter, grootser

Maar het zijn de *swinging sixties*, de naoorlogse welvaart maakt dat men het groots ziet. Flor Peeters wil een bibliotheek en een leeszaal, maar bovenal moeten in het gebouw een concertzaal voor duizend bezoekers en een theaterzaal voor zeventig toeschouwers komen. Het ministerie wil oorspronkelijk niet meegaan in die grootheidswaanzin. Het geld is op. Toch blijft Eugène Traey, die de fakkel in 1968 van Peeters overneemt, onverstoord ijveren voor de realisatie van de tweede fase.

Wanneer de BRT zich in 1973 op aanraden van Antwerps gouverneur Andries Kinsbergen vasthaakt aan het project, is er plots wat meer financiële armslag. Het is architect Stynen die het ministerie er uiteindelijk van kan overtuigen dat theater en muziek heel andere eisen stellen en er dus aparte zalen nodig zijn. Door een faillissement van de aannemer zou het nog eens zeven jaar duren voor de toneeltoren oprijst uit de Wezenberg, maar de unieke infrastructuur is een feit. Een moderne toneel- en concertzaal zijn in Vlaanderen een unicum. Dat beide zalen zich ook nog eens op dezelfde locatie bevinden, is ongezien in Europa.

Het conservatoriumgebouw vormt het testament van Léon Stynen. Het ligt ingekapseld in een breder stedenbouwkundig project waartoe ook de BP-Building en het Crowne Plaza-hotel behoren, beide op wandelafstand van deSingel. Zelf noemde hij het een van de meest complexe opdrachten uit zijn carrière, 'een rompslomp'. Het politieke getouwtrek tijdens de onderhandelingen over de plannen, de regelgeving van de overheid

Maquette van deSingel door architect Léon Stynen.

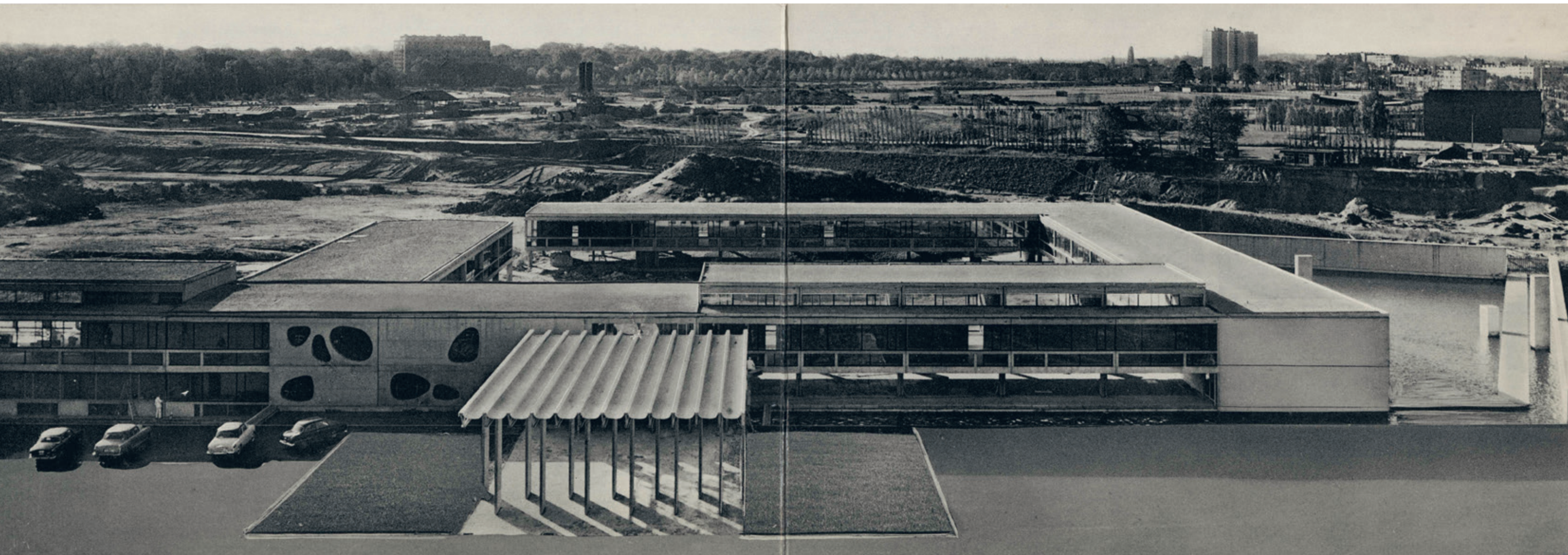

[66]

In de tweede fase van de bouwplannen (1978) worden twee zalen, studio's voor Radio 2 Antwerpen en een bibliotheektoeren bijgebouwd.

De eerste fase van de bouwplannen is voltooid, na goed tachtig jaar staat het conservatoriumgebouw er, 1968.

[68]

die om de hoek komt kijken bij het ontwerpen van een schoolgebouw, de eindeloze vertragingen... Al bij al zou de architect meer dan driehonderdvijftig plannen tekenen, alleen al voor deze eerste fase. Bovendien moest Stynen zich, zodra de opdracht was toegekend, houden aan de plannen uit de jaren vijftig, terwijl de architectuur in het midden van de vorige eeuw net razendsnel evolueerde. Van dat bouwkundig achter de feiten aan hollen zou het gebouw nog jarenlang de gevolgen dragen.

Geen haan die daarnaar kraait op 4 november 1980, wanneer het complex feestelijk geopend wordt. Peter Benoits droom is eindelijk gerealiseerd. Een tijdlang wordt voor het conservatorium dan ook aan een naam te zijner ere gedacht: het Peter Benoitcentrum. Wanneer dichtertekstschrijver Nic van Bruggen en graficus Herbert Binnenweg met het eigenzinnig gestileerde 'deSingel' op de proppen komen, krijgt het kind zijn naam. Veel journalisten struikelen de eerste jaren over die schrijfwijze. Ze schrijven steevast 'De Singel', in twee woorden, of uiten in hun artikels hun verontwaardiging over de hoofdletter in het midden van het woord. Over de namen voor de verschillende zalen is minder polemie. Die noemt men naar de kleuren van hun zetelbekleding: de Rode en de Blauwe zaal. En de Kleine Zaal, omdat die nu eenmaal de kleinste is.

Linten worden geknipt, borrels uitgeschonken. De vier BRT-radionetten houden een gemeenschappelijke uitzenddag om de opening te vieren. Koning Boudewijn, koningin Fabiola en vicepremier Willy Claes beleven de feestelijkheden vanaf de eerste rij. Achter het vorstenpaar volgt de pas aangestelde directeur, Kamiel Cooremans. Daarachter, op de derde rij, zit Eugène Traey, de man die het project na meer dan een eeuw aanmodderen gerealiseerd heeft. Wie ook een plaatsje krijgt op de eretribune, is Frie Leysen. Een kunsthistorica van nauwelijks dertig die Traey en Cooremans een jaar tevoren hebben aangenomen om de buitensporig grote zalen te verhuren. Wisten zij veel welke koers de jonge zaalbeheerster met deSingel zou gaan varen...

De receptieve jaren van deSingel

In 1980 werd het gebouw eindelijk opgeleverd en was deSingel geboren. Nu, wie die eerste jaren aan de Desguinlei rondwandelde, waande zich nog op een bouwwerf. Het zou tot de zomer van 1982 duren voordat de werken aan de tweede fase afgerond werden. Er waren twee reusachtige zalen gebouwd, maar ruimte voor de exploitatie ervan was niet voorzien. Die moest hoogdringend bijgebouwd worden. Frie Leysens bureau was die eerste jaren een veredelde bezemkast.

Pas in 1982 kreeg de kleine ploeg van deSingel eigen kantoren, achter in het gebouw aan de artiesteningang. Ook de 27 meter hoge toneeltoren van de Rode zaal was pas een jaar na de opening in 1981 afgewerkt. Het ergst van al bleek de akoestiek in de Blauwe zaal. Op het openingsconcert met het Filharmonisch Orkest van de BRT was die zo

DEEL I

De lange weg naar een eigen programmering

1883-1983

[69]

Frie Leysen, Eugène Traey en koning Boudewijn tijdens de openingsviering van deSingel in 1980.

Koningin Fabiola, architect Léon Stynen.

abominabel dat chef-dirigent Fernand Terby terstond weigerde ooit nog op het podium te werken. De klank was te droog, galmde niet voldoende na, miste warmte in de basregisters én glans in de hoge tonen, en er ontstond een akoestisch dode zone vooraan in de zaal. Stynen zou zich voor zijn berekeningen gebaseerd hebben op het klassieke schoendoosmodel, en had daarbij geen rekening gehouden met de uitwaaiende vorm van het podium. Het was een regelrecht fiasco.

Nauwelijks drie weken bijschaven heeft het gekost om het geluid in de Blauwe zaal op punt te krijgen. Ingenieur-architect Johan De Laere maakte zich in geen tijd vertrouwd met bouw- en zaalakoestiek, en voerde op een verbluffend korte tijd maar liefst zeventien aanpassingen door. Stuk voor stuk proefondervindelijk getest met het orkest van Jeugd & Muziek en geëvalueerd door een luisterjury. Er werden panelen en doeken opgehangen om de klank diffuser te verspreiden, de isolatie werd verbeterd om het verkeerslawaaï van de pas aangelegde spoorweg en autosnelweg buiten te houden, rotswol zorgde ervoor dat de hoge tonen en middentonen beter geabsorbeerd raakten.

Sommige aanpassingen zijn zelfs psychologisch. Zo is de achterwand van het podium van de Blauwe zaal rood geverfd, omdat een symfonieorkest in zwarte pakken beter contrasteert met een rode achtergrond. Na drie intense weken is de nagalmtijd van 1,57 naar 2,03 seconden gebracht, waardoor de zaal zich kan meten met de wereldtop. Volgens klarinettist Walter Boeykens was ze 'niet meer te herkennen', pianist Robert Groslot noemde het 'een mirakel'. Alles samen kostten de aanpassingen goed 7,5 miljoen Belgische frank. Voor een mirakel is dat een prikje.

Door de vele infrastructuurproblemen bleef de zaalverhuur die eerste jaren eerder beperkt. Het Filharmonisch Orkest van Vlaanderen was een tijdje vaste huurder, net als het Koninklijk Ballet Van Vlaanderen, maar daarnaast werd deSingel ook verhuurd voor partijcongressen, modeshows, optredens van Will Ferdy en zaalshows van Gaston en Leo. In de laatste maanden van 1980 kwamen een slordige twintigduizend bezoekers over de vloer, het merendeel daarvan op de allereerste opendeurdag. In 1981, het eerste volledige boekjaar, bezochten zevenenvijftigduizend gegadigden deSingel. Een jaar nadien steeg dat aantal al naar negenentachtigduizend.

Vzw deSingel

Erg snel maakte Frie Leysen ook haar ambitie kenbaar om met een eigen programmering te beginnen. Het zuivere zaalbeheer was haar te min, ze voelde het artistieke potentieel van deze nieuwe plek. In een wat ingedommeld Antwerps cultuurlandschap kon deSingel volgens haar een hoofdrolspeler worden. Het gebouw zag er al uit als een statige cultuurtempel, die invulling moest deSingel ook krijgen: een plek waar je de allergrootsten uit de muziek en de podiumkunst aan het werk kon zien. Alleen, onder het voogdijchap van het conservatorium was dat soort

exploitatie niet mogelijk. Er moest een andere organisatievorm gevonden worden, zodat deSingel zijn eigen programmatie kon gaan ontwikkelen. Directeur Kamiel Cooremans ziet meteen in dat zijn school niet de mankracht noch de middelen heeft om de zalen vakkundig te exploiteren en kiest naar eigen zeggen 'eieren voor zijn geld'. Op 11 augustus 1982 stelt hij met een handvol mensen een algemene vergadering samen voor een nieuwe organisatie. Een combinatie van oude rotten en jonge veulens: Eugène Traey, Leona Detiège, Hugo Coveliers en Eddy Frans zijn de allereerste bestuurders van vzw De Singel Cultureel Centrum – ook in het *Belgisch Staatsblad* is de schrijfwijze een struikelpunt.

deSingel krijgt daardoor meteen een stempel opgeplakt, namelijk die van cultureel centrum. In de statuten staat dat het gebouw moet worden 'ten dienste gesteld van zoveel mogelijk mensen en activiteiten van diverse aard'. Het past in de toenmalige cultuurcentrumpolitiek van de regering. Cultuurbeleving is breed en participatief. Er bestaat een uitgebreid netwerk aan centra in Vlaanderen, vandaag nog steeds, dat voor de lokale verankering zorgt. Gezelschappen zetten makkelijk tournees op door heel Vlaanderen, waardoor Vlamingen van Koksijde in het westen tot Maasmechelen in het oosten in hun eigen buurt naar voorstellingen kunnen kijken. Democratisering van kunst en cultuur is de lovenswaardige grondgedachte.

Maar van in den beginne is deSingel ook de vreemde eend in de cc-bijt. Cultuurcentra zijn lokaal gefinancierd door stad of gemeente, terwijl dit een organisatie is van de zelf nog piepjonge Vlaamse regering. De bevoegdheden van die nieuwe regering zijn trouwens bij Koninklijk Besluit bepaald op 4 november 1980, exact ook de dag dat deSingel zijn deuren openzwaaide. Toeval natuurlijk, maar het toont wel aan hoe de twee instanties van bij hun oprichting intrinsiek aan elkaar gelinkt zijn. Die unieke positie heeft ze zeker en vast voordelen opgeleverd, bijvoorbeeld wanneer er jaren later over kapitaalinjecties onderhandeld moest worden. Maar in de geest van de eerste cultuurminister Karel Poma is deSingel zeker geen paradepaardje van de regering. Voor hem is vooral van belang dat zo veel mogelijk mensen in het huis hun gading vinden, en hij uit meteen de wens dat de organisatie zo snel mogelijk financieel zelfvoorzienend wordt.

De oprichting van de nieuwe organisatie zorgt voor een kleine aardverschuiving aan de Wezenberg. Plots zijn de zalen niet meer van het conservatorium, maar van de vzw. Professoren maken hun ongenoegen duidelijk bij de directeur. Bij velen heerst het idee dat deSingel de zalen van het conservatorium afpakt, zodat ze niet meer beschikbaar zijn voor klasconcerten en eindexamens. Er wordt afgesproken dat het conservatorium (net als de Filharmonie) een zogenaamde 'geprivilegieerde gebruiker' is. Dat houdt in dat ze de zalen gratis mogen gebruiken en in principe voorrang krijgen op andere boekingen.

Zicht vanuit de binnentuin Koninklijk Vlaams Muziekconservatorium, 1ste fase 1963-1968.

Inkomhal Koninklijk Vlaams Muziekconservatorium, 1ste fase 1963-1968.

Ingang Koninklijk Vlaams Muziekconservatorium, 1ste fase 1963-1968.

DEEL I
De lange weg naar een eigen programmering

1883-1983